

Катя МАРИНОВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

България

k.marinova@ts.uni-vt.bg

**НАЦИОНАЛНОКУЛТУРНИ СПЕЦИФИКИ
НА СОМАТИЧНИТЕ ФРАЗЕОЛОГИЧНИ
ЕДИНИЦИ В БЪЛГАРСКИЯ И В ЯПОНСКИЯ ЕЗИК
(ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ТЯХНАТА
ПРОДУКТИВНОСТ)**

Katya MARINOVA

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Bulgaria

k.marinova@ts.uni-vt.bg

**NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY
OF SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS
IN BULGARIAN AND JAPANESE LANGUAGES
(FROM THE POINT OF VIEW
OF THEIR PRODUCTIVITY)**

Phraseology is more or less a way to express differences in traditions and beliefs of different nations. The aim of present work is to analyze the productivity of Somatic phraseological units ((SPhU) in Bulgarian and Japanese languages and their national and cultural specifics as well as to determine the basic spheres in which SPhU differ. Generally, these spheres can be classified as: differences in cuisine and manners of eating; different points of view; different ways to use hyperbole; different points of evaluation; differences in customs; different specific national goods etc.; difference in religions; different SPhU that come from superstitions; differences in metaphors and direct comparisons, difference in degrees of irony.

Keywords: *national and cultural differences, phraseological units (PhU), Somatic phraseological units (SPhU), productivity, national and cultural specificity, view of life*

Доброто познаване и правилната употреба на фразеологичните единици (ФЕ) са необходимо условие за лесното и плавно протичане на комуникативния акт, както и за по-успешно предаване на различните емоционално-експре-

сивни оценки на говорещия към изказването. В подкрепа на това твърдение и във връзка с анализирания тук материал ще приведем кратък цитат, показващ позициите на авторите на „101 японски идиома“: „Образните идиоматични изрази улавят истинската същност на обществото по-добре, отколкото техните прозаични еквиваленти. Да кажете например на японски: „бяхме натъпкани като суши“, за да опишете сутрешното задръстване по влаковете, е много по-образно, и по наше мнение, предпочитан начин да кажете „беше много препълнено“ (Maynard, Maynard 1993: V). Съществено в случая е, че фразеологизмът „натъпкани като суши“ (寿司詰め *sushi-dzume*) носи значителен обем информация за извънезиковите реалии на културата, в която функционира. На японците е добре известно, че суши се пакетира плътно в специални кутии, предлагани в суши магазините за вкъщи или на павилионите на гарите. На български език същото значение може да се предаде с фразеологизма „натъпкани като сардели“. Подобни сравнения показват, че фразеологията е едно от явленията, при което най-ярко се проявяват различията в светогледа, традициите и вярванията на отделните народи: за да опознаем по-добре културата и мирогледа на даден народ, е нужно да осъзнаваме особеностите на неговото фразеологично богатство, което трябва да овладеем. Освен това е важно да се има предвид и различната честота на употреба на отделните лексикални единици, влизащи в състава на ФЕ като техни компоненти.

В медицината и в биологията терминът *соматичен* (от гръцката дума *soma* – тяло) се използва за „свързан с тялото на човека, телесен“. В езикознанието този термин е въведен от Ф. Вак, който изследва соматичната фразеология в съвременния естонски литературен език. Той стига до извода, че соматизмите са един от най-древните пластове на фразеологията и че фразеологизмите, в които се срещат, са най-употребяваните в естонския език (Вак 1964: 23). От втората половина на ХХ в. терминът започва да се използва във връзка с изследването на думи, чиято семантика се отнася към сферата на телесността. Както и редица други термини, терминът „соматизъм“ може да се употребява в широк и в тесен смисъл. Най-общо се използва за обозначаване на органи и части от тялото на хора и животни. Поради ограничеността на обема в настоящия анализ ще имаме предвид само частите на човешкото тяло. Като *соматизми* разглеждаме думите, назоваващи човешкото тяло, неговите части, органи, тъкани, течности и окосмяване, но не и названията на секретите, тъй като са продукт от дейността на човешкото тяло, а не част от него.

Частите на човешкото тяло са обект на интерес още от древни времена. Техните функции са ясни и се осъзнават от всички, затова лексикални единици, с които се назовават, са едни от най-продуктивните, които лесно могат да се преосмислят (метафорично, метонимично) и да се регистрират като компоненти на различни устойчиви по своята същност изрази. С това всъщност се обяснява и фактът, че соматичните фразеологични единици (СФЕ) са една от най-продуктивните групи при ФЕ. Както отбелязва Галина Молхова, „Со-

матичните фразеологизми, като антропоморфни образувания, предаващи соматичния културен код, представят съвкупността от исторически, културни, социално-битови знания на човека, неговата емоционална, ментална, трудова, социална дейност. От емпиричния материал се вижда, че те освен с основната си, стереотипна, понятийна рамка, се използват в концептуализацията и категоризацията на човешкия опит и в други области на битието, участват и в други семантични полета.“ (Молхова 2013: 13). Р. М. Вайнтрауб дели соматичните фразеологизми на две групи – естествени и конвенционални. „Първите се пораждат спонтанно, независимо един от друг в различните езици, тъй като природните явления, жизнените наблюдения, психологическите черти на човека, неговото закономерно развитие носят общочовешки характер и затова те могат да бъдат общи и за генетично различни езици. Втората група соматизми, обратно, възникват благодарение на специфичните условия на развитие на материалната и на духовната култура на даден народ.“ (Р. М. Вайнтрауб 1975: 159, цит. по Молхова 2013: 35–36). Това означава, че чрез изучаването на СФЕ в неродствени езици може да бъде постигнато по-добро разграничаване на естествените от конвенционалните СФЕ.

Проучванията на много изследователи доказват, че в отделните езици соматизмите във ФЕ са застъпени в различна степен заради националнокултурните специфики на народите, които си служат с тях. Продуктивността им, т.е. честотата на употреба на даден соматизъм във ФЕ и др. устойчиви изрази, показва степента му на важност в антропоцентричния и антропометричния свят на даден народ, както и възможностите му за концептуализация на по-широк кръг от дейности.

Според изчисленията на Кети Ничева в двутомния „Фразеологичен речник на българския език“ броят на най-често употребените соматизми е следният: глава (483 ФЕ), око (385), ръка (264), уста (236), сърце (234), крак (205), ухо (151), гръб (132), език (107), нос (106) и т. н. Общият брой на ФЕ, образувани с посочените по-горе 10 соматизма, възлиза на 2303, а общо със соматизми са образувани 3698 ФЕ, т.е. приблизително $\frac{1}{4}$ от ФЕ във ФР (Ничева 1987: 212)¹.

На базата на наблюдения над поместените фразеологизми в 『慣用句辞典』 (1991) Чаншан Чен установява, че от 3500 единици при 747 има връзка с човешкото тяло, което е 38% от всички поместени (Чен 1996, цит. по Оюндзул 2014: 15). Според Суренджав Оюндзул „от всички 1261 израза, които влизат в списъка с „Общопотребими фразеологизми“ на Ютака Мияджи (Мияджи 1988), примерите с названия на части от човешкото тяло са 498, което ясно показва техния голям брой.“ (Оюндзул 2014: 15).

¹ Във „Фразеологичния речник на българския“ език са включени и диалектни фразеологизми, поради което се наблюдава разлика с приведените от нас количествени данни. В това изследване са изключени изразите с нецензурна лексика за обозначаване на половите органи, както и диалектните СФЕ.

За целта на изследването ексцерпирани и систематизирани СФЕ бяха подложени на функционален и съпоставителен анализ, допълнен от количествени методи. Това позволи да се прояви различната продуктивност на всяка единица и да се открият националнокултурните специфики.

Количеството ексцерпирани, систематизирани и анализирани СФЕ е общо 4652 (2400 български, 2252 японски). Обработеният от нас материал позволява да се направят някои статистически наблюдения, които дават възможност на изследвателя да достигне и до културноспецифични особености на всеки един от двата наблюдавани езика. По количествен показател СФЕ в българския и в японския език се разпределят по следния начин (първата цифра е броят на СФЕ в българския език, а втората – в японския):

1. Тяло, снага 3/128;

2. Глава и нейните части: глава 336/84; лице, мутра, сурат 48/131; чело 11/13; око/очи, зъркел/зъркели 277/296; очна ябълка/очни ябълки 0/3; зеница/зеници 1/12; клепач/клепачи/клепки 2/2; външен ъгъл на окото/очите 0/4; вътрешни ъгли на очите 0/3; ухо/уши 78/72; нос 53/65; буза/бузи 0/13; уста 149/151; устна/устни 4/4; език 80/27; зъб/зъби 52/27; брадичка, челюст, чене 7/15; долна челюст, чене 0/8;

3. Ръце и техните части: ръка/ръце 202/219; десница 2/0; рамо/рамене, плещи 25/36; мишница/мишници 0/2; лакът/лакти 6/8; пръст/пръсти 65/14; палец/палци 6/0; показалец 0/2; среден пръст 2/0; малък пръст, кутре 7/0; длан 8/8, шепа 9/0;

4. Крака и техните части: крак/крака, нога/нозе 155/85; бедро/бедрата 1/11; кълка, хълбок 6/0; коляно/колене 12/22; пета/пети 32/3;

5. Торс и неговите части: торс 0/2; врат, шия, тил 56/41; гърди, гръд 7/77; гръб, гръбнак 105/14; пъп 10/7; кръст 7/35; дупе, задник, гъз 68/54;

6. Вътрешни органи и части от човешкото тяло: мозък 29/3; гърло, гуша 36/10; сърце 168/189; бял дроб/бели дробове 6/3; черен дроб 6/43; жлъчка 3/0; стомах, корем, тумбак, търбух 25/77; черва, вътрешности 13/11; лъжичка 6/0; бъбрек/бъбреци 2/0;

7. Тъкани и други структурни части на тялото: кожа, кожица, кожичка 31/34; кост/кости, кокал/кокали, кокалче 34/44; ребро/ребра 4/0; скелет 2/0; месо 8/10; мускул/мускули, мишци 3/8; нокът/нокти 18/12; нерви 15/7; вена/вени, жила/жили 3/3, сухожилие 0/1;

8. Течности в човешкото тяло: кръв 45/38;

9. Окосмяване: коса/коси, косъм/косми 27/34; вежда/вежди 7/19; мигла/мигли, ресници 0/2; брада, мустак/мустаки 17/6.

Най-продуктивни (над 100 СФЕ) в българския език в низходящ ред като компоненти на фразеологизми са следните елементи: *глава; око/очи, зъркел/зъркели; ръка/ръце; сърце; крак/крака; уста; гръб*. Най-продуктивни (над 100 СФЕ) в японския език в низходящ ред са: *око/очи, зъркел/зъркели; ръка/ръце; сърце; уста; лице, мутра, сурат; тяло/снага*.

И в двата езика *очите* са много продуктивни като лексикална единица при образуването на СФЕ, тъй като човек възприема околния свят именно чрез тях. С тяхна помощ той не просто вижда, но и оценява, изразява отношение, емоции.

В българския език *главата*, която се свързва с мисловната дейност, е на първо място, а след това са *ръцете*, т.е. действието. В японския език обаче *ръцете* са натоварени с много по-съществена роля в сравнение с *главата*, ако имаме предвид броя на СФЕ, в които се срещат тези думи.

Съответно *уста* и *гръб*, които са високопродуктивни като соматизми, участващи в изграждането на фразеологични единици в българския език, не играят такава голяма роля в японския. От друга страна, продуктивният в японския език соматизъм *тяло/снага* почти не се използва в българския (има регистрирани само 3 СФЕ).

В българския език са неколкократно повече ФЕ със следните соматизми: *мозък; пръст/пръсти; пета/пети; език; гърло; нерви; зъб/зъби*. За японския език това са: *гърди, гръд; черен дроб; лице, мутра, сурат; кръст; вежди; нос; брадичка, челюст, чене*.

В българския език не са регистрирани фразеологизми със следните компоненти: *очна ябълка/очни ябълки; външен ъгъл на окото/очите; долна челюст; мишница/мишници; показалец; мигла/мигли, ресници*, докато в японския език липсват фразеологизми с компоненти *палец, среден и малък пръст; жлъчка; лъжичка; бъбрек; ребро/ребра; скелет*.

Анализът и съпоставката на материала налагат още няколко наблюдения и изводи:

- **От соматизмите с елемент глава и нейните части** най-малобройни са тези с *частите на окото; устните; брадичката, челюстта, ченето* (включително и долната челюст); *буза/бузи и чело*;
- **От тези с елемент ръце и техните части** най-малобройни като фразеологичен компонент са названията на *пръстите; мишница/мишници; лакът/лакти и длан, шепи*;
- **От СФЕ с елемент крака и техните части** най-слабо представени са тези с *бедро/бедрa*. Трябва да се отбележи и *пета* за японския език;
- **От СФЕ с елемент торс и неговите части** и в двата езика най-малобройни са тези с *пън*, а в българския още с *гърди и кръст*;
- **От СФЕ с елемент вътрешни органи и части от човешкото тяло** най-многобройни са тези със *сърце* за двата езика и *стомах* за японския език. Най-малко на брой са фразеологичните единици с компоненти *жлъчка; бъбрек/бъбреци; лъжичка; бял дроб; мозък* за японския език; *черен дроб* за българския език;
- **От СФЕ с елемент тъкани и други части на тялото** най-застъпени са соматизмите *кожа, кожица, кожичка; кост/кости, кокал/кокали, кокалче*. Останалите са много слабо застъпени или изобщо не функционират в анализиранияте тук езици;

- От СФЕ с елемент *окосмяване* най-малобройна група за японския език са тези с *мигла/мигли, ресници*, а в българския език такива фразеологизми дори липсват. В японския език са малобройни и СФЕ с *брада, мустак/мустаци*, като причината за този факт е от екстралингвистичен характер – японците имат значително по-малко окосмяване от европейците;

- Еднакво или приблизително еднакво добре представени (без тези, които са минимално количествено представени) са СФЕ със соматизмите *чело; ухо/уши; лакът/лакти; длан, шепя; пъп; бял дроб/бели дробове; черва, вътрешности; кожа, кожица, кожичка; месо; вена/вени, жила/жили; кръв*.

Ясно се вижда, че въпреки количествените различия в употребата по правило най-многобройни са СФЕ с външни части от човешкото тяло, които изпълняват важни функции: тези, които най-често се подлагат на въздействието на околната среда и които човек може много добре да наблюдава и да изследва. Разликата е, че от органите и вътрешните части в българския език само *сърце* е много добре представено, докато в японския език освен него регистрираме много СФЕ със *стомах, корем, тумбак, търбух* и *черен дроб*.

Горепосочените различия в продуктивността на лексемите като фразеологичен компонент се дължат в голяма степен на националнокултурните особености, които са неизменни и присъщи за всички езици. Ще приведем един пример. Сравнявайки СФЕ в японския и в английския език, Хироши Касакава отбелязва, че за японците *кръстът* и *стомахът* са много важни като централна част на тялото (и тъй като са нужни за овладяване на бойни и приложни изкуства) и затова в тях се е криело *съзнанието*. Затова за японците *сърцето* и *тялото* са неделими, въпреки че заради американизацията на Япония след Втората световна война, която оказва съществено влияние върху японската култура, за съвременните японци вече е трудно да направят тази асоциация. „Ако кръстът и стомахът ти са твърди, уверени, а гърбът ти е изправен, то сърцето ти е непоколебимо, уверено. От друга страна, за хората от англоезичните страни, като Англия и САЩ, *съзнанието* работи в *главата* (мозъка). А при японците то е в *кръста* и в *стомаха*. Може би на това се дължи фактът, че в японския език ФЕ с *кръст* и *стомах* са много (в английски са малко), в английския език са много ФЕ с *глава* (в японски са малко).“ (Касакава 2007: 46). Изводът, до който достига Х. Касакава, е валиден и за българския език, като се има предвид, че са регистрирани 336 български СФЕ с *глава*, а в японски език – само 84 СФЕ. И обратно: при 35 японски СФЕ с *кръст* и 77 СФЕ със *стомах* в българския език са открити съответно 7 и 25 СФЕ.

От важно значение е да се определят основните сфери, които пораждат различията във ФЕ в наблюдаваните езици, в частност СФЕ. Съпоставяйки японските и българските идиоми и поговорки, Светла Кирова определя видовете различия между тях по следния начин:

- A. Разлика в културата на хранене
- B. Географски различия
- C. Различна гледна точка
- D. Различно хиперболизиране
- E. Различна конкретност
- F. Разлика в обичаите
- G. Разлика в специфични национални предмети и др.
- H. Религиозни различия
- I. Идиоми, които се основават на различни суеверия, начин на мислене
- J. Различни начини на оценяване
- K. Различия в метафорите и преките сравнения
- L. Разлики в степените на ирония (Кирова 2002: 11).

Тези видове различия се регистрират при съпоставянето не само на българския и японския език, но и при други езици. Естествено, за националностите, които живеят на еднаква географска ширина, някои от различията не са толкова съществени, тъй като се наблюдават известни сходства, обусловени именно от териториалната близост. В настоящето изследване ще се опитаме да илюстрираме с различни примери тези националнокултурни специфики, които се проявяват чрез СФЕ, и да ги анализираме. Така например, ако вземем предвид традициите в храненето, установяваме, че за българина най-важен е хлябът², докато за японца основна е рибата³. Това разбиране откриваме реализирано в няколко СФЕ, част от които са: *С чужди зъби хляб ям* „ям бавно, без да ми се яде, без охота“, *Изпускам (изпущам)/изпусна комата от ръцете си* „оставам без служба, без работа, без занаят“, *Вадя (грабя, изтръгвам/изтръгна) залъка от устата на някого* „безмилостно ограбвам някого, лишавам от последните средства за препитание“, *肝膾を作る kimo namasu wo tsukuru* ‘правя намасу с черен дроб (намасу е дребно настъргана риба, понякога със зеленчуци, подправена с оцет), като значението е „изключително притеснен съм, безпокоя се“, *ゴマメの齒切りし gomame no ha girishi* ‘скърцане със зъби на изсушена японска аншоа’ „огорчение, ядосване на човек, който е неспособен, безсилен да направи нещо (дори и ядосано да скърца със зъби, изсушената японска аншоа е безсилна, така че нищо не може да направи.)“, *貝の顔 kai no kao* ‘мидено лице’ „овално лице“.

България и Япония териториално са много отдалечени, което води и до географски различия. Данните показват, че в езици на съседни народи съществуват ФЕ с общи географски понятия. В сферата на СФЕ тези различия, произтичащи от използването на специфични топоними и производни от тях единици, не се срещат често. Като примери можем да посочим: 膝頭で江戸

² За повече подробности, свързани с концепта „хляб“, виж Авгинова-Николова 2017.

³ За ролята на морските обитатели в японската езикова картина на света виж Гуревич, Изотова 2018.

へ行こうとする *hiza-gashira de Edo he ikou to suru* ‘възнамерявам да отида в Едо с капачката на коляното (възнамерявам да отида в Едо⁴, като пълзя на колене)’ „усилията, трудът ми не носи очаквания резултат“. В японския език заради играта на думи съществува СФЕ 腹が北山 (北野天神、減り山) *hara ga Kitayama (Kita no tenjin, Heriyama)* ‘стомахът ми е Китаяма, т.е. Северната планина (Кита но тенджин, Херияма)’ „стомахът ми е празен, огладнявам (きた *kita* и 減り *heri* идват от 減ってきた *hettekita* „изпразвам се (в смисъл на „огладнявам“)“, като първата дума きた (来た) *kita* „дойдох“⁵ е преобразувана в 北 *kita* „север“)“. Няколко примера от български език: *Врата му като на битолски просяк, Арменска уста неодобр.* „човек, който много приказва, дърдорко, бърборко“, *Арменски ми са устата, Имам арменска уста* „не мога да бъда наддуман, много съм устат“.

Във връзка с различната гледна точка Светла Кирова отбелязва: „Идиомите предават значението, фактите по различен начин. В двата езика се предава еднакъв смисъл, но значението на съставлящите думи съществува и в съвсем различни идиоми. Това е заради различните гледни точки при предаване на фактите. (...) 2. (японски език) 後ろに目なし *ushiro ni me nashi* ‘нямам очи на гърба си’ = (български език) 目は後ろにある *me ha ushiro ni aru* ‘очите ми са отзад’ „има много неща, които хората не забелязват“. Тези идиоми са напълно противоположни по значение в японския и в българския език, като фактът се обяснява с различните представи в двете култури за човека и неговите качества. В японски език изразът се е зародил, основавайки се на факта, че човек няма очи на гърба си, което се смята за недостатък. В българския идиом се застава на позицията, че обратно на фактите, има очи не отпред, а отзад. Затова има много неща, които изпуска от поглед.“ (Кирова 2002: 13). Националнокултурните специфики в гледните точки на двата народа са в основата и на други фразеологизми, които можем да сравним. Така например пречка, възпрепятстване за извършване на действие в българския език се обозначава основно чрез ограничаване действията на ръцете (*Връзвам/вържа (свързвам/свържа) ръцете на някого, Вързани са ми ръцете, С вързани ръце съм*), а в японския език – на краката (足かせになる *ashi-kase ni naru* ‘ставам окови на краката’ „действия, употреба или свобода биват възпрепятствани заради условията, които притежава по принцип човек, план, мерки, или такава ситуация“)⁶.

⁴ Едо е старото име на Токио.

⁵ В случая се използва за изразяване на действие, което е настъпило към настоящия момент.

⁶ В българския език се срещат и СФЕ *Връзвам/вържа (завръзвам/завържа) езика на някого* „ставам причина някой да не смее да говори, да каже нещо; не позволявам на някого да говори, да каже нещо“, докато СФЕ *Вързан в езика, Вързан в краката, Вързан в ръцете, Вързан в ума и в ръцете* са свързани с „непохватност, неумение“. В японски език съществува и СФЕ 手枷足枷 *te-kase ashi-kase* ‘окови на ръцете и на краката’ „ограничения, когато някой иска да направи нещо“.

В българския език сравнително често се прибъгва до преувеличение и дори се стига до алогизъм, докато в японския език хиперболата е значително по-рядко явление. Като доказателство за това твърдение могат да се разгледат СФЕ 目を皿のようにする *me wo sara no you ni suru*/目を皿ほどにする *me wo sara hodo ni suru*/目を皿にする *me wo sara ni suru* ‘правя очите като/колкото/на чинии’ и *Отварям/отворя очи като плочи (филджани)* ‘зъпвам, опулвам се от силно учудване или от силно желание да получа, да грабна нещо’. Ако сравним по размер *чинии* с *плочи*, то в българския език хиперболизирането е по-голямо, но ако сравним с *филджани* (чаша за кафе без дръжка), то наблюдаваме различно явление. Интересен е и примерът, който дава Светла Кирова: ‘2. (японски език) 目から鱗が落ちる *me kara uroko ga ochiru* ‘падат ми люспите от очите’ = (български език) 目からカーテンが落ちる *me kara kaaten ga ochiru* ‘пада ми перде от очите’ ‘нещо изненадващо става причина внезапно да видя реалността около себе си, освобождавам се от тревоги, колебания’. В тази двойка в японския случай люспите са с големината на окоето, което прави възможно падането на люспи от очите. Но падането на голямо перде от очите в българския език е много нереално.’ (Кирова 2002: 14).

Наличието на ФЕ със соматизми като *буза/бузи, външен ъгъл на очите, вътрешен ъгъл на окоето, ъгъл на окоето, очни ябълки* в японския език и тяхната липса в българския език се дължи именно на конкретизирането, което е типично за японците. Примери: 頬を染める *hoo wo someru* ‘боядисвам бузите си’ ‘лицето ми почервява от срам’; 眦を決する (裂く) *manajiri wo kessuru (saku)* ‘разпарям (разкъсвам) външния ъгъл на очите’ ‘широко отварям очи при вземане на решение или когато се ядосам’ (眦 *manajiri* е 目尻 *me-jiri* ‘външен ъгъл на очите’, а 決する *kessuru* ‘късам, разпарям’); 目頭が熱くなる *megashira ga atsuku naru* ‘вътрешните ъгли на очите ми стават горещи’ ‘направо ще заплача от чувства, които изпитвам дълбоко в сърцето. Изразява усещането, когато очите се изпълват със сълзи’; 目尻を下げる *me-jiri wo sageru* ‘навеждам дупето (външните ъгли) на очите’ ‘1. Заглеждам се сладострастно по жена.; 2. С изражение, което показва радост или задоволство; 大目玉 (お目玉) を食う (くらう、頂戴する) *oo-medama (o-medama) wo kuu (kurau, choudai suru)* ‘ям (получавам) големи очни ябълки’ ‘ядосвам някого, като очите му стават големи от яд, и ми се накарва, скарват ми се жестоко, заради нещо лошо, погрешно, което съм направил’. За сметка на това в български език се използва метонимичен пренос с *лице* и с *око/очи*, като в много случаи се предпочита метафоричен пренос с ‘поглед’: *Впивам/впия очи в някого или в нещо, Впивам/впия поглед в някого или в нещо*.

Обичаите, вярванията, суеверията също са уникални за отделните народи и е естествено в свързаната с тях фразеология и паремиология да се наблюдават безеквивалентни единици (лексика, ФЕ, пословици, поговорки), напр. бълг.: *Пепел ти на езика* ‘мълчи, не казвай подобно нещо (употребява се в реплика към някого, който казва нещо лошо, като израз на суеверно опасение

да не би това нещо да стане, да се случи)⁷ и 眉に唾を付ける *mayu ni tsuba wo tsukeru* ‘слагам слюнка на веждите’, внимавам достатъчно да не ме излъжат (идва от поверието, че ако си наплюнчиш веждите, не можеш да се превърнеш в лисица или язовец)⁸.

Разлика откриваме и при ФЕ, които съдържат лексеми, обозначаващи специфични национални предмети (екзотизми) и др., което също затруднява превода. Да вземем например българските СФЕ *В гъза ми жичка от тамбура не можеш вкара вулг.* „извънредно голям скъперник съм“, *Едно джезве кока-ли съм* и японските 口三味線に乗せる *kuchi shamisen ni noseru* ‘качвам се на устата на шамисен’, „умело се изразявам и лъжа хората“, 手前味噌 *te-mae miso* ‘мое мисо (мисо, което е пред мен)’, „сам се хваля“.

В българския език има много ФЕ, пословици и поговорки с елементи, свързани с християнството, докато съответно в японския език те са свързани с будизма или шинтоизма. Примери: *Хващам/хвана бога (господа) за брадата ирон.* „постигам големи успехи, сполучвам много (употребява се, когато някой се е възгордял от въображаем успех)“, *С коя ръка да се прекръстя; 馬の耳に念仏 *uma no mimi ni nenbutsu** ‘молитва в ушите на кон’, „изобщо не се вслушвам в мнението на хората, в това, на което ме учат. (Конят, дори да чуе молитва, не я приема с благодарност)“. 借りる時地蔵顔なす時の閻魔顔 *kariru toki no Jizougao nasu toki no Enma-gao* ‘като вземам назаем лицето ми е като на Джидзо, а като връщам лицето ми е като на Енма’, „когато вземам нещо назаем, се усмихвам (като Джидзо – божество, покровител на децата и пътниците), а като ги връщам, правя страшна физиономия (като Енма – владетеля на ада)“.

Начинът, по който българинът оценява дадено явление, включително различните конотативни значения, с които се натоварва даден соматизъм, също може да се различава от начина, по който се оценява от японеца. В българския език СФЕ с *дупе* имат много често груба конотация, докато в японския език те са неутрални. Като примери можем да дадем *Сядам си/седна си на дупето, грубо* и неутралната японска СФЕ 尻が座る・据わる *shiri ga suwaru* ‘дупето ми сяда’, „успокоявам се, сядам на някакво място и се захващам за работа и под. (често в отриц. форма)“.

Различията в метафорите и преките сравнения са свързани със светогледа и световъзприемането на българите и японците. Един и същ образ е използван като област, източник на метафората, но извършеният метафоричен преход е различен заради различните асоциативни връзки, възникнали в съзнанието на двата колектива. Затова едно и също действие може да има различно значе-

⁷ *Пепелта* в библейските текстове служи често като метафора за нищожеството, унищожението, смъртта, скръбта, смириенето. С такива асоциативни връзки думата *пепел* става лексикален компонент във фразеологизирани изрази, възникнали в библейските текстове или минали през тях (вж. Вътов 2002, Константинов 2016).

⁸ Според японското поверие лисицата и язовецът могат да се превърнат в човек, ако преброят космите на веждите на някого. Затова, ако човекът наплюнчи веждите си, животните няма да могат да го излъжат (<https://gimon-sukkiri.jp/mayunitsuba/>).

ние. За българите ченето „пада“ от изненада, докато при японците – защото има нещо вкусно за ядене. С това значение за вкусна храна в българския език се употребява *Пръстите си да изядеш (оближеш)*. Ще припомним и разгледаните по-горе изрази *sushi-dzume* ‘натъпкани като суши’ и *Натъпкани като сардели*, които се различават по образа в основата на метафоричния пренос. Метафорите и преките сравнения играят особено голяма роля в създаването на ФЕ, по тази причина именно те най-явно показват националнокултурните специфики. Изследването им спомага да се открият универсалните и уникалните картини на света за всяка култура.⁹ „К. Леви-Строс, Вяч. Иванов, В. Топоров и други учени изразяват убеждението, че моделите на света у различните етноси винаги крият някакъв специфичен набор от неповторимости, но всички са изградени върху една универсална система от идейни противопоставяния от типа на добро – зло, живот – смърт, бял – черен, горе – долу, запад – изток, земя – вода и др., явно плод на универсалните операционни структури на човешката мисловна дейност (вж. Леви-Строс 1985; Иванов, Топоров 1965; Цивьян 1990: 75 и следв.)“ (цит. по Петрова 2003:13). Така например идеята, че дясното е добро, правилно, а лявото – грешно, поражда СФЕ, като: *Станал съм с левия си крак, Да се прекръстиш (да се прекръсти човек) с лявата ръка*.

В българския език ироничните устойчиви сравнения са с най-висока степен на фразеологизация, при което опорната дума придобива значението на своя антоним, като се преосмислят напълно значенията на всички компоненти (*Умен в краката, ирон.* „глупав, тъп, неразумен, безразсъден“). Често иронията се преплита с алогичност и хиперболизация: *Гърся си пъла* „скитам се без цел, шляя се“, *Потя се и под езика* „работя нещо много трудно, измъчвам се, виждам голям зор“. Подобни ФЕ са чести. В японския език обаче иронията не е толкова широко разпространена. Един от малките примери за СФЕ е 垢で死んだ者はない *aka de shinda mono ha nai* ‘няма умрял от мръсотия’ „колкото и да съм/е мръсен, няма как да умра/умре от това (като извинение на хора, които не обичат да се къпят или като ирония към тях)“. Иронията в този случай не се изразява с алогичност, хиперболизиране или антонимичност, което прави нейната степен по-ниска в сравнение с българския език.

Освен посочените по-горе различия може да отбележим и други националнокултурни специфики (обща, сходни или различни) на СФЕ в българския и японския език:

- В японския език много често вместо *глава* в СФЕ се употребява *врат*, докато в българския език – не. Например 首をかける *kubi wo kakeru* ‘залагам си врата’ „стремя се да завърша нещата, като съм готов при грешка да загубя положението си, работата, живота и др. Извършвам, като зала-

⁹ За ролята на метафората и метонимията в японския и в българския език, приложими в сферата на СФЕ, по-подробно виж например Ботоев 2013, Камиджо, Томидокоро 2004, Ковешеч 1986, Ковешеч 1995, Мацуки 1995, Оки 2004, Петрова 2003, Петрова 2007, Танака 2002, Телия 1988.

гам живота си.“ и българската *Залагам си главата* „1. Жертвам се или съм готов да се жертвам за нещо; излагам живота си на риск.; 2. *Само в сег. вр. от несв. вид или бъд. вр. от св. вид със следващо изр. със съюз че, ако*. Напълно съм уверен в достоверността на нещо, съвсем съм сигурен, че нещо ще стане, че е така (с оглед на изказаното твърдение в следв. изр.)“ . Въпреки че и в двата случая става въпрос за отрязване на главата като наказание, асоциацията в японски език е свързана с отсичането на *врата*, докато в българския език фокусът е върху самата *глава*¹⁰. Още един пример в японски език: 首を傾げる *kubi wo kashigeru* ‘накланям врат’ „накланям глава, защото нещо е странно, съмнително“.

- Когато става въпрос за умствена дейност или за семантичната опозиция **ум – глупост**, в българския език много често се наблюдава метонимичен пренос *глава – мозък*, както и с по-абстрактни понятия (*Сече ми главата/мозъка/умът/акъла/пипето*), докато в японския почти не се среща (регистрирани са само 3 ФЕ с *мозък*).

- И в двата езика соматизмът *гърди* може да предава чувства, емоции, като *сърце*: 胸が騒ぐ *tune ga sawagu* ‘гърдите ми бушуват’ и 心が騒ぐ *kokoro ga sawagu* ‘сърцето ми бушува’ със значение „сърцето ми е разтревожено, заради лоши предчувствия, безпокойства“; 胸が一杯になる *tune ga ippai ni naru* ‘гърдите ми се изпълват с нещо’ „сърцето ми е изпълнено от толкова силни чувства или тъга, чак не мога да кажа нищо“; 胸がすく *tune ga suku* ‘гърдите ми се изпразват’ „неприятните чувства изчезват и настроението ми става свежо (идва от изчезването на напрежението в гърдите)“ с еквивалент *Олеква ми/олекне ми на сърцето; Засяда ми/заседне ми (ляга ми/легне ми) буца (бучка) в (на) гърдите, Дойде ми [ще ми дойде] сърце на място*.

- Смелостта, куражът за японците се намират не толкова в *сърцето*, колкото в *черния дроб*, затова и СФЕ с *черен дроб* са многократно повече в японския език, отколкото в българския. 肝が大きい *kimo ga ookii* ‘черният ми дроб е голям’ „имам смелост и оставам невъзмутим пред нещата“. Синон. 肝が太い/肝っ玉が太い *kimo ga futoi/kimo-ttama ga futoi* ‘черният ми дроб е дебел/духът на черния ми дроб е дебел’¹¹. Освен това в японския език той е и вместилището на безпокойството, изненадата: 肝を冷やす *kimo wo hiyasu* ‘охлаждам черния дроб’ „потръпвам, чувствайки опасност“, 肝を消す (潰す) *kimo wo kesu (tsubusu)* ‘премахвам (смачквам) черния дроб’ „извънредно изненадан съм“.

¹⁰ В средновековна Япония при сепуку (ритуалното самоубийство) има адютант, който отрязва главата на прегрешилия, а в България по турско време отрязаната глава се е поставяла в торба.

¹¹ За повече подробности относно връзката на смелостта и *черния дроб* виж Петрова 2003: 59.

- Тази част на тялото около диафрагмата, в която се намират *сърцето, белите дробове, черният дроб и червата*, се счита в много култури за „вместилището на чувствата и разума, зоната, която е подвластна на божественото.“ (Петрова 2003: 175). А. Петрова отбелязва също: „Народните представи за ролята на *черния дроб, сърцето, червата* и т.н. при появата и развитието на силните емоции (гняв, мъка, страх и др.), както и възможността на езика по метонимичен и метафоричен път да създава нови преносни значения, са станали предпоставка на тези органи в балканските езици да развият и метонимичното значение „най-дълбоката човешка същност“.“ (Петрова 2003: 60). В японския език 心の底 (奥) *kokoro no soko (oku)* „дъното на сърцето“ освен със значение „дълбоко в себе си“ има и значение „истинска същност“, но същите значения се изразяват и при съвместна употреба на тези думи: 肝胆 *kantan* „черен дроб и жлъчка“, 肺腑 *haifu* „бели дробове и вътрешности“, 肺肝 *haikan* „бял и черен дроб“, 心胆 *shintan* „сърце и черен дроб“. Като примери можем да приведем също 肝胆相照らす *kantan aiterasu* ‘черният дроб и жлъчката се осветяват взаимно’, ‘разкриваме се взаимно до дъното на сърцето и имаме приятелски взаимоотношения’, 肺腑を抉る (衝く) *haifu wo eguru (tsuku)* ‘пробивам (пронизвам) белите дробове и вътрешностите’, ‘правя дълбоко впечатление на хората’. Синонимните 肺肝を摧く (砕く) *haikan wo kujiku (kudaku)* ‘разбивам белия и черния дроб’, 肝胆を砕く *kantan wo kudaku* ‘разбивам черния дроб и жлъчката’ и 心胆を砕く *shintan wo kudaku* ‘разбивам сърцето и черния дроб’ имат значение „извършвам, правя нещата с голямо усърдие, с всички сили“.
- Едно типично японско явление е свързано с емоциите. Например *яд, гняв* в българския език се изразяват чрез ФЕ с компонент *очи* (*Наливат ми се/наляят ми се очите <с кръв>*), но от прекален гняв може да „излезеш извън кожата си“, да си „опънеш нервите“, да „скърцаш със зъби“, докато на японците най-често им се „изправя стомахът“ (腹が立つ *hara ga tatsu* ‘стомахът ми се изправя’, ‘раздразнен, ядосан съм’). Също така *стомахът* може да кипне от гняв (腹が煮え返る *hara ga niekaeru* ‘стомахът ми кипва’, ‘ядът ми не отминава’), докато за българите по-скоро кипва кръвта¹². Освен емоции и чувства, *стомахът* в японския език може да се използва за изразяване на намерение, мотиви, оценка¹³, показвани също чрез *гърди*¹⁴ (腹に一物 [ある] *hara ni ichi motsu [aru]* ‘в стомаха ми [има] едно нещо’, ‘държа някаква интрига, умисъл в сърцето си’. Синон. 胸に一物 [ある] *tune ni ichi motsu [aru]* ‘в гърдите ми [има] едно нещо’ – *Имам на ум* и *Имам на ума си*); решимост, готовност (腹を

¹² По-подробно за гнева виж Маринова 2020, Петрова 2003: 132-207.

¹³ За *стомах* в японски език виж Танака 2003, Хироучи 1997.

¹⁴ Същите значения може да изразява и *сърце*. Виж Камиджьо, Томидокоро 2004, Танака 2003, Хироучи 1997.

固める *hara wo katameru* ‘втвърдявам си стомаха’, „решавам кое от двете неща ще направя“); способности за разбиране, за търпимост (腹が太い *hara ga futoi* ‘стомахът ми е дебел’, „великодушен съм и не се хващам за дреболиите“ с еквивалент *Имам широко сърце* „от нищо не се тревожа, не се вълнувам, с лек и безгрижен характер съм; притежавам смелост да направя това, което съм решил.“). 口と腹とは違う *kuchi to hara to ha chigau* ‘устата и стомахът се различават/не са едно и също’ и *Друго (едно) ми <e> на устата, друго (едно) <ми e> на сърцето* „неискрен съм и не говоря това, което мисля и чувствам“, *Напълва ми се (напълня ми се)/ напълни ми се сърцето* „оставам приятно задоволен от нещо“ и др.

- В японския език слабостта на *сърцето* е свързана с малодушие, страхливост (心臟が弱い *shinzou ga yowai* ‘сърцето ми е слабо’, „малодушен, страхлив съм“), която в българския е изразена чрез метафорично уподобяване на човешкото сърце на заешко, пилешко, а на мъжкото – на женско. Интересното в случая е, че силата на *сърцето* в японския език не е свързана със смелостта, а с наглостта (心臟が強い *shinzou ga tsuyoi* ‘сърцето ми е силно’, „безсрамен, нагъл, без всякакви задръжки съм“).

- В японския език *гръб* има само метафорични значения за „задна част“ и „не е важно“, няма метонимични и затова е много по-слабо представен като фразеологичен компонент, отколкото е в българския¹⁵. 背にする *se ni suru* ‘права на гръб’ „1. С гръб към нещо; 2. Нося на гръб“ и *На гръб*.

- Както вече споменахме, за японците *кръстът* означава стабилност, увереност, затова в някои случаи може да има съответствие в българския език с *дупе, задник, гъз* (без грубата или вулгарна конотация, която имат българските СФЕ): 腰が入る *koshi ga hairu* ‘кръстът ми влиза’ „1. Кръстът ми е стабилен.; 2. Сериозно се захващам с нещо.“ и *Стягам си/ стегна си дупето (задника) [често: стягай си дупето (задника)], грубо* „заемам се сериозно с работа, не се размайвам“.

- Още един случай, който показва разликите от културологична гледна точка, откриваме във връзка със значението „докато съм жив“, което в японския език се изразява с 目の黒いうち *me no kuroi uchi* ‘докато са черни очите ми’, а в българския – с *Докато (додето) очи гледат*. Когато човек умира, се вижда бялото на очите му, затова в българския език се употребява СФЕ *Изблецам/изблеця (изцъклям/изцъкля, обелвам/обеля, оцъклям/оцъкля) очи, обикн. в св. вид* „умирам“. Докато е жив човек, той гледа; освен това, когато човек умре, очите му трябва да бъдат затворени. Такава е и мотивировката на българската СФЕ, докато японската е мотивирана от времето, преди да настъпи този момент, т.е. докато все още се виждат ирисите (които при основната част от японците са черни).

- Интересен е случаят за изразяване на безсрамие, наглост, който може да бъде представен с дебелината на кожата на лицето в японския език (面

¹⁵ Виж Камиджьо, Томидокоро 2004: 31–32.

の皮 (面皮) が厚い *tsura no kawa (menpi) ga atsui* ‘кожата на сурата ми е дебела’; 面の皮千枚張り *tsura no kawa sen mai hari* ‘кожата на физиономията ми е покрита с хиляда листа’), а в българския – и чрез дебелината на очите (*Дебели (корави) са ми очите; Имам дебели (корави) очи, С дебели (корави) очи съм*), при възможен фразеологичен аналог – *Засрал съм си лицето (сурата), зрубо* (сравни и „дебелокож съм“ със същото значение, но *Дебела ми е кожата, Имам дебела кожа* „мога лесно да понасям обиди и оскърбления, не съм чувствителен“).

- Интересно е, че и в двата езика СФЕ с компонент *кръв* имат почти еднакъв брой. Основно те се използват метафорично за означаване на произход, кръвна връзка: (血が繋がる *chi ga tsunagaru* ‘кръвта е свързана’ „произходът на някого е свързан с друг, имам кръвна връзка“ и еквивалентът *Една кръв съм с някого [Една кръв сме]* „близък, кръвен роднина съм с някого (близки, кръвни роднини сме)“; източник на желаниа, жизненост и т.н. (血が沸く *chi ga waku* ‘кръвта ми ври’ „емоциите ми се покачват, сърцето ми танцува“ и българските *Кипва ми/кипне ми кръвта; Кръвта ми заиграва/заиграе* „обхваща ме силно вълнение“).

- В японския език отсъстват СФЕ с *палец/палци, среден* и *малък пръст, кутре*, а в българския – с *показалец*. Колкото и малко да са регистрираните като количество, те могат да ни помогнат да направим някои изводи. СФЕ с *палец* се използват само за „подписвам се“, останало от времето, когато неграмотните хора са се подписвали с натопен в мастило палец (*Лепвам/лепна палец<a>*). Със *средния пръст* се показва неуважение (*Показвам/покажа среден пръст някому*), което не е типично за японците, известни със своята сдържаност (естествено, като жест съществува), а *малък пръст, кутре* се използва за показване на превъзходство или принижаване на сравняваните хора (*Поставям/поставя (слагам/сложва, турям/туря, турвам/турна) на малкия си пръст някого*).

- Японската СФЕ 足下へ/にも寄り付けない *ashi-moto he/ni mo yoritsu-kenai* ‘не мога да се доближа дори до ходилата’ и синонимът 足下にも及ばない *ashi-moto ni mo oyobanai* ‘не се равнявам и на ходилата’ със значение „не мога да се доближа до някого, тъй като е твърде изключителен. Изобщо не мога да се сравнявам с някого“ имат еквивалент в българския език *Не стигам до пъпа на някого* „не мога да се сравнявам с някого, превъзхожден съм значително от някого“, т.е. ако в българския език сравнението по способности може да се направи по размер и на ниво, то в японския език това сравнение се прави само на ниво.

- Подобна разлика наблюдаваме в 頭から足の爪先まで *atama kara ashi no tsumasaki made* ‘от главата до върха на ноктите на краката’ и варианта 頭の天辺から足の爪先まで *atama no teppen kara ashi no tsumasaki made* ‘от върха на главата до върха на ноктите на краката’ „от темето на главата до върха на пръстите на краката. Цялото тяло. От – до.“ Заедно с

българските *От глава<та> до крака<та>* и *От крака<та> до глава<-та>*; *От глава<та> до пети<те>* „1. Изцяло; 2. В съчет. с *изглеждам* (*разглеждам*). От горе до долу и обикн. проникателно изпитателно (изглеждам)“. Обикновено българите измерват отгоре надолу (затова може и вариант *до петите*, тъй като обикновено там се поставя метърът), а при японците измерването става в легнало положение и затова е *до върха на ноктите на краката*.

Антропометричността и антропоцентричността правят соматизмите богат източник за фразеологичния фонд на всеки език. Обемът на настоящата работа не позволява да приведем повече примери, чрез които да бъдат показани всички националнокултурни специфики, отразени в СФЕ, и да се спрем по-детайлно върху тях. Приведеният дотук анализ дава основание да направим извода, че продуктивността на соматизмите в българската и в японската фразеология е тясно свързана с националнокултурните специфики. Поради отдалечеността на двата народа (териториална, географска и културна) по-често се срещат конвенционалните СФЕ, но при някои соматизми се наблюдават и немалък брой естествени. И в двата езика СФЕ с външни части на тялото са много по-продуктивни от тези с вътрешни, като от външните по-честотни са тези, които изпълняват важни функции и най-често се подлагат на въздействието на околната среда. От вътрешните най-продуктивен е соматизмът *сърце*. Специфичното е, че в японския език (за разлика от българския) продуктивни като компоненти на СФЕ са също така думите *стомах*, *корем*, *тумбак*, *търбух*, *черен дроб*. Най-слабо представени са тези, които назовават *течности на човешкото тяло* и *окосмяване*. Отделни соматизми не се наблюдават като компоненти на СФЕ в другия език, което също показва разликите в начина на световъзприемане на българите и на японците. Най-ярко националнокултурната специфика на СФЕ в българския и в японския език се изразява въз основа на различните метафорични и метонимични значения, които проявяват соматизмите в двете култури и в техните ценностни системи, както и чрез различните гледни точки и асоциативни връзки, които мотивират съответните СФЕ.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY: РЕЧНИЦИ:

Анкова-Ничева 1997: Анкова-Ничев, К. *Нов фразеологичен речник на българския език*. София. // **Ankova-Nicheva 1997:** Ankova-Nicheva, K. *Nov frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik*. Sofia.

Вътов 1998: Вътов, В. *Малък фразеологичен речник на българския език*, В. Търново. // **Vatov 1998:** Vatov, V. *Malak frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik*. V. Tarnovo.

Нанова 2005: Нанова, А. *Фразеологичен синонимен речник на българския език*. София. // Nanova 2005: Nanova, A. *Frazeologichen sinonimen rechnik na bulgarskiya ezik*. Sofia

Ничева, Спасова, Чолакова 1974: Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова. Кр. *Фразеологичен речник на българския език*, т. 1., София // **Nicheva, Spasova, Cholakova 1974:** Nicheva, K., Spasova, S., Cholakova, K. *Frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik*. t.1, Sofia.

Ничева, Спасова, Чолакова 1975: Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова. Кр. *Фразеологичен речник на българския език*, т. 2, София // **Nicheva, Spasova, Cholakova 1975:** Nicheva, K., Spasova, S., Cholakova, K. *Frazeologichen rechnik na bulgarskiya ezik*. t.2, Sofia.

Иноуе 1992: 井上1992: 井上・宗雄監修. 例解慣用句辞典—言いたい内容から逆引きできる. 創拓社、// **Inoue 1992:** Muneo Inoue-kanshuu. Reikai kanyouku jiten – itaiti nayou kara gyakuhiki dekiru. Soutokusha.

Гаккю джитен хеншуубу 2010: 学研辞典編集部2010: 学研辞典編集部. 用例でわかる慣用句辞典. 学研教育出版、2版. Gakkyuu jiten henshuubu 2010: Gakkyuu jiten henshuubu. Yourei de wakaruru kanyouku jiten. Gakkyuu kyouiku shuppan, 2 han.

Сансейдоо хеншууджо 2010: 三省堂編修所2010: 三省堂編修所. 故事ことわざ・慣用句辞典. 三省堂、2版、// **Sanseidou henshuujo 2010:** Sanseidou henshuujo. Koji kotowaza, kanyouku jiten. Sanseidou, 2 han.

Йонекава, Оотани 2005: 米川、大谷 2005: 米川・明彦、大谷・伊都子. 日本語慣用句辞典. 東京堂出版、// **Yonekawa, Ootani 2005:** Akihiko Yonekawa, Itsuko Ootani. Nihongo kanyouku jiten. Toukyoudou shuppan.

Ширайши 1995: 白石1995: 白石・大二編. 国語慣用句大辞典. 東京堂出版、10版. // **Shiraishi 1995:** Shiraishi Daiji-hen. Kokugo kanyouku jiten. Toukyoudou, 10 han.

Дайсоо мини джитен хеншуубу 2004: ダイソーミニ辞典編集部 2004: ダイソーミニ辞典編集部. 即解・必携慣用句辞典. ダイソーミニ辞典シリーズ24. // **Daisou mini jiten henshuubu 2004:** Daisou mini jiten henshuubu. Sokkai, hikkei kanyouku jiten. Daisou mini jiten shiriizu 24.

ЛИТЕРАТУРА:

Авгинова-Николова 2017: Авгинова-Николова, Е. *Концептът „хляб“ като фрагмент от езиковата картина на света. Лексико-семантичен и лингвокултурологичен аспект (върху материал от български, гръцки и руски език)*. Велико Търново. // **Avginova-Nikolova 2017:** Avginova-Nikolova, E. *Kontseptat „hlyab“ kao fragment ot ezikovata kartina na sveta. Leksiko-semantichen i lingvokulturologichen aspekt (varhu material ot bulgarski, gratski i ruski ezik)*. Veliko Tarnovo.

Ботоев 2013: Ботоев, И. К. Сравнительный подход к метафоре японского и русского языков. – В: *Вестник Бурятского государственного университета* (8), 2013, стр. 30–32. **Botoev 2013:** Botoev, I. K. Sravnitelnyy podhod k metafore yaponskogo i russkogo yazykov. – V: *Vestnik Buryatskogo gosudarstvenogo universiteta* (8), 2013, 30–32.

Вак 1964: Вакк, Ф. О. *О соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке*. Автореферат диссертации канд. филол. наук. Таллин //

Vak 1964: Vak, F. O. *O somaticheskoy frazeologii v sovremennom estonskom literaturnom yazyke*. Avtoreferat dissertatsii kand. filol. nauk. Talin.

Вътов 2002: Вътов, В. *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход*. София, 2002. / **Vatov 2002:** Vatov, V. *Bibliyata v ezika ni. Rechnik na frazeologizmite s bibleiski proizvod*, Sofia.

Гуревич, Изотова 2018: Гуревич, Т., Изотова, Н. Специфика зоологического кода японской культуры. – В: *Культура и цивилизация*. Том 8, No 2А., 2018, стр. 28–36. / **Gurevich, Izotova 2018:** T. Gurevich, N. Izotova. Spetsifika zoologicheskogo koda yaponskoy kulytury. – In: *Kulytura i tsivilizatsiya*. Том 8, No 2А, 2018, str. 28–36. <http://publishing-vak.ru/file/archive-culture-2018-2/4-gurevich-izotova.pdf> (последно посетен 25.02.2022 г.).

Константинов 2016: Константинов, Д. *Скритото съкровище на библията. Крилати слова от библията в нашето ежедневие*. София // **Konstantinov 2016:** Konstantinov, D. *Skritoto sakrovishte na bibliyata. Krilati slova v nasheto ejednevie*. Sofia. https://veren.bg/files/DOWNLOAD/D144_2_Skritoto_sakroviste_na_Bibliata.pdf (последно посетен 25.02.2022 г.); <https://gimon-sukkiri.jp/mayunitsuba/> (последно посетен 25.22. 2022 г.)

Маринова 2020: Маринова, К. Гневът в българския и в японския език, отразен в соматичните фразеологични единици. – В: *Граматика на духа. Сборник статии в чест на доц. д-р Любка Стоичкова по случай нейната 70-годишнина*. В. Търново, 214–226. // **Marinova 2020:** Marinova, K. Gnevat v balgarskiya i v yaponskiya ezik, otrazen v somatichnite frazeologichni edinitsi. – V: *Gramatika na duha. Sbornik statii v chest na dots. d-r Lyubka Stoichkova po sluchay neynata 70-godishnina*. V. Tarnovo, 214–226

Молхова 2013: Молхова, Г. Соматични фразеологизми в българския и английския език. Стара Загора. // **Molhova 2013:** Molhova, G. *Somatichni frazeologizmi v bulgarskiya i angliyskiya ezik*. Stara Zagora.

Ничева 1987: Ничева, К. *Българска фразеология*. София. // **Nicheva 1987:** Nicheva, Bulgarska frazeologiya. Sofia. 1987.

Петрова 2003: Петрова, А. *Езикова метафора и балканската картина на света*, В. Търново. // **Petrova 2003:** Petrova, A. *Ezikovata metafora i balkanskata kartina na sveta*. V. Tarnovo.

Петрова 2007: Петрова, А. *Концептите в полето „радост“ – сходства и различия в балканския лингвокултурен ареал*. В. Търново. // **Petrova 2007:** Petrova, A. *Kontseptite v poleto „radost“ – shodstva i razlichiya*. V. Tarnovo.

Телия 1988: Телия, В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. – В: *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. Москва, 173–203. // **Teliya 1988:** Teliya, V. N. *Metaforizatsiya i eyo roly v sozdanii yazykovoy kartiny mira*. – In: *Roly chelovecheskogo faktora v yazyike. Yazyik I kartina mira*. Moskva, 173–203.

Камиджо, Томидокоро 2004: 上条・由実、富所・諒子。肩・胸・脇・背を含む慣用句と比喩。// 信大日本語教育研究 4, 2004, pp 28–32. **Kamijou, Tomidokoro 2004:** Yumi Kamijou, Ryouko Tomidokoro. Kata, mune, waki, se wo fukumu kanyouku to hiyuu. // *Shindai nihongo kyouiku kenkyuu*, vol. 4, 2004, 28–32.

Касакава 2007: 笠川・紘史。身体語彙を含むイデオムの日英比較。// 中京英文学27号、2007, p. 35-55. **Kasakawa 2007:** Kasakawa, Hiroshi. *Shintai goi wo fukumu idiomu no nichi-ei hikaku*.// *Chuukyousei bungaku* vol. 27, 2007, 35–55.

Кирова 2005: スベトラキロワ. 日本語ブルガリア語の慣用句ことわざ辞典. *Речник на японо-българските поговорки и идиоми*. София. // **Kirova 2005:** Kirova, S. Nihongo burugariago no kanyouku kotowaza jiten. *Rechnik na yaponno-bulgarските поговорки и идиоми*. Sofia.

Ковешеч 1986: Kövecses, Z. *Metaphors of anger, pride and love: A lexical approach to the structure of concepts*. Philadelphia: Benjamins.

Ковешеч 1995: Kövecses, Z. The „container“ metaphor of anger in English, Chinese, Japanese, and Hungarian. Z. Radman (ed.). – In: *Metaphorical point of View: A Multidisciplinary Approach to the Cognitive Content of Metaphor*. Walter de Gruyter, pp. 117–145.

Мацуки 1995: Matsuki, Keiko. Metaphors of Anger in Japanese. – In: *Language and Cognitive Construal of the World*. Mouton de Gruyter: Berlin, New York, 137–151.

Мейnard, Мейnard 1993: Maynard, Maynard 1993: Maynard, Michael L., Maynard, Senko K. *100 Japanese Idioms*. McGraw-Hill Publisher.

Мияджи 1985: 宮地・裕. 慣用句の意味と用法. 明治書院, 1985. Miyaji 1985: Yu Miyaji. *Kanyouku no imi to youhou*. Meiji shoin, 1985.

Оки 2004: 沖・裕子. 比喩の形式と意味 : 日本語教育のための基礎的研究. // 信大日本語教育研究 4, 2004, 2–15. // **Oki 2004:** Yuko Oki. Hiyuu no keishiki to imi: nihongo kyouiku no tame no kisoteki kenkyuu. – In: *Shindai nihongo kyouiku kenkyuu*, vol. 4, 2004, 2–15.

Суренджав 2014: Surenjav Oyunzul. 日本語とモンゴル語における身体語彙慣用句の対照研究—「目」を含む慣用句を中心に—. 博士論文, 広島大学大学院国際協力研究科, 2014. // **Surenjav 2014:** Oyunzul Surenjav. Nihongo to mongorugo ni okerushintai goi kanyouku no taishou kenshuu – „me“ wo fukumu kanyouku wo chuushin ni. Hakaseronbun, Hiroshima daigaku daigakuin kokusai kyouryoku kenkyuuka, 2014.

Танака 2002: 田中 聡子. 「口」の慣用表現—メタファーとメトニミーの相互作用. // 言葉と文化(3) 名古屋大学国際言語文化研究科, 5–20. // **Tanaka 2002:** Satoko Tanaka. „Kuchi“ no kanyouku hyougen – metafaa to metonimii no sougou sayou. // *Kotoba to bunka*, vol. 3, Nagoya daigaku kokusai gengo bunka kenkyuuka, 5–20.

Хироучи 1997: 廣内・裕子. 「異文化」における慣用句の比較 A Case Study of Comparative Idioms In Different Cultures. // 日本語・日本文化 23, Osaka University, 55–66. // **Hirouchi 1997:** Yuuko Hirouchi. Ibunka ni okeru kanyouku no hikaku A Case Study of Comparative Idioms In Different Cultures. Nihongo, ninohbunka, vol. 23, Osaka University, 55–66.